

על חשיבות החינוך והתרבות / דורית בייניש – נשיאת בית המשפט העליון

בעיצומם של ימים קשים לחברה בישראל, בעיצומה של טלטלה חברתית ופוליטית, כשרוחות רעות מנשבות בקרבנו, כשאנו חווים כשלים, פערים חברתיים, עוני המתפשט בקרב שכבות נרחבות, והעדר אמון בכל המוסדות שהציבור נזקק להם, בעודנו מתמודדים עם תופעות של אלימות ועם פשיעה, בעודנו נתונים באווירה של קריסת מערכות ערכית – מתקיימת התכנסות רבת משתתפים זו, שכל כולה מוקדשת לחינוך, לחשיפת הטוב שבאדם ולשמירה על ערכיה התרבותיים והחינוכיים של החברה בישראל. התכנסות כזו היא מקור עידוד ותקווה לכולנו ולכן אני שמחה להיות כאן היום אתכם, ולברך את המגמה שכנס זה בא לבטא.

עיינתי בסדר היום המעניין הצפוי לכם וחשבתי לעצמי, אולי כמאמר השיר אנחנו רשאים לומר כי עדיין "הכל פתוח ועוד לא מאוחר" ו"כי זה יתכן ואפשרי". זה אפשרי משום שנמצאים כאן היום ובה בעת פזורים ברחבי ישראל עוד ועוד אנשים חדורים בשאיפה לתרום, ולטפח את היקר לנו מכל – חינוך ילדינו – חינוך לערכים שיש בהם להניח מסד ובסיס לבניית חברה טובה יותר, חברה אשר יחידה אנשים טובים יותר, שילדיה אינם מצויים מתחת לקו העוני, שאינם חשופים לאלימות ואינם הופכים לאלימים, שילדיה יתבגרו ויהיו לאנשים בעלי יכולת להתמודד עם קשייהם ואף לתרום מכישוריהם לחברה כולה, חברה המבוססת על ערכים יהודיים ואוניברסליים; על סובלנות ואהבת אדם; חברה צודקת יותר המגשימה את ציפיות מקימה – דור המייסדים של המדינה. זו אינה משימה פשוטה. כיום צריך להיות אדם אופטימי כדי להאמין שיש בידינו לשפר ולחזק את החברה בישראל ולרפא אותה מחולייה, להצעידה אל מציאות טובה יותר בכוחותינו אנו – בכוחות "עצמיים", שאינם צומחים רק מהממסד אלא מתוך השורות של מחנכים ומורים, משורותיהם של אנשי משפט, אנשי מדע ואנשי תרבות ומאנשים שליבם פתוח והם אנשי חמלה וחסד – עם אלה ובהשתתפותם יונהג הקידום וניתן להשיג הישגים. אסור להיתפס להלך רוח שהכל אבוד.

אכן צריך אופטימיות כדי להאמין שניתן לתקן. ובמובן זה אני אדם אופטימי. בעיניי, כל מי שנתון בעשייה למען הכלל, למען הזולת, למען החינוך ולמען האדם, חייב להיות אופטימי. זו אופטימיות שמעניקה לנו את הכוח והרצון לשנות ולתקן – לא להרים ידיים.

איך נעשה זאת ישאל השואל. מה כוחנו את מול הנחשול הזה של הזנחה, של סדרי עדיפויות חברתיים הטעונים תיקון, של חברה שתרבותה תרבות הרייטינג וצרכי החינוך והרווחה בה אינם זוכים להקצאת משאבים כיאה לחשיבותם ומעמדם. אין תשובה אחת טובה ומספקת. יש צורך בהליכים מורכבים ושלובים זה בזה, החותרים לקראת המטרה המשותפת גם כאשר הם ניזונים ממקורות שונים כמתחייב מקיומה של חברה פלורליסטית ליברלית.

איך צורך לומר ולהדגיש כי לא מעולם החינוך באתי לכאן היום, אלא מלב ליבה של עשייה שיפוטית ומשפטית רבת שנים. מזווית הראייה המשקיפה מעולם המשפט, ואולי ממש מאולם המשפטים, אני מבקשת להביע את ה"אני מאמין" שלי; ולפיו חוסנה הדמוקרטי, הערכי והמוסרי של ישראל חיוני כדי להבטיח את עצם קיומנו כמדינה, ולא פחות חשוב מבטחוננו הפיסי. בד בבד עם הבטחת עצם הקיום, עלינו להבטיח את אופן הקיום שלנו כמדינה, את התכנים והיעדים המרכזיים שלנו כדי להמשיך ולהתקיים כמדינה רבת הישגים, כמדינה שנכסיה העיקריים ומשאביה החיוניים הם יכולותיה והישגיה המדעיים והתרבותיים.

המשפט, המערכת המשפטית כולה ובראשה בית המשפט העליון – ממלאים תפקיד מרכזי במימוש ובהגנה על החוסן הדמוקרטי, הערכי והמוסרי של החברה בישראל, בשמירה על שלטון החוק ועל זכויות האדם. בבית המשפט העליון משתקפים כבמראה הנושאים שהם בלב הבעיות שהחברה בישראל מתמודדת עימם. באות בפנינו עתירות המחייבות הכרעות שאינן פשוטות כדי להגן על זכויות אדם אל מול אמצעי בטחון המופעלים בתקופת לחימה בטרור; באים בפנינו נושאים הקשורים בפגיעה באוכלוסיה חלשה עקב קיצוצי התקציב; נידונות ונבחנות בפני בית המשפט טענות הפליה בתקציבים בין יהודים אורתודוקסים לבין יהודים קונסרבטיבים, בין יהודים לערבים, לחילוניים; נדונות טענות בדבר הפליה נשים ובדבר פגיעה באוכלוסיות חלשות או מקופחות – ילדים, עובדים זרים וילדיהם, אנשים בעלי מוגבלויות ובני מיעוטים. בית המשפט מפעיל את בקורתו השיפוטית על מנת להבטיח כי בכל אלה ואחרים השלטון יפעל על פי אמות מידה שוויוניות ועל פי כללי מנהל תקין.

מטבע הדברים לא הכל בא בפנינו ולא כל מעשה רשות נתון לביקורת שיפוטית, פעמים רבות בסמכותו של בית המשפט להעניק לאדם שנפגע או לקבוצה שקופחה את הסעד המשפטי שהם זכאים לו, אך לא תמיד כך.

לא פחות מכך חשובה תרומתו של בית המשפט באכיפת דיני העונשין במלחמה בפשע ובמתן הגנה ובטחון לשלום הציבור, תפקידו המובהק של בית המשפט מצוי בתחום ההכרעה בסכסוכים,

בהגנה על זכויות האדם ושמירה על קיום החוק ברשויות השלטון. בגדר אלה ממלא בית המשפט תפקיד מרכזי גם בהגנה על זכויות ילדים, ואני אבקש להאיר בקצרה זוויית זו של העשייה השיפוטית לאנשי החינוך הנמצאים כאן.

מדינת ישראל צמחה מתוך חברה שההגנה על לידיה, על רווחתם וחינוכם היתה בין הערכים המרכזיים של מייסדיה, התפיסות הנוגעות לחינוך, למעמד הילד, ולמה שטוב בשבילו היו נושאים מרכזיים לא רק בתחום המקצועי אלא גם בשיח החברתי. מטבע הדברים השתנו התפיסות החברתיות בתחום זה עם שינוי העיתים, אך מרכזיותה של "הדאגה לילדינו" אפיינה הן את המדינה שבדרך והן את השנים הראשונות של קיומה. כיום חלק משינוי הערכים החברתי וסדר העדיפויות, במהלך המעבר החיובי ביסודו, מראיית הקולקטיב לראיית הפרט, החינוך אינו תופס את מקומו הראוי בשיח הציבורי והחברתי. כמו במדינה מתוקנת מסגרות חקיקתיות ומשפטיות עיגנו נושאים רבים הנוגעים לזכויות ילדים ולחינוך וקבעו נורמות משפטיות מחייבות. בכך הביאו את נושא החינוך וההגנה על הילד גם למרכז העשייה השיפוטית. הפער בין מצבם של הילדים בישראל לבין הנורמות המתקדמות שקבעה החברה שלנו בחקיקה ובפסיקה, הוא דוגמא מובהקת לכך שהמשפט במעמדו הרם והמשפיע הוא מכשיר חיוני והכרחי להבטחת זכויותיו של היחיד בחברה, אך אינו יכול לממש וליישם נורמות שהוא עומד לבדו.

האופן וההיקף שבו מדינה מעגנת את זכויות הילד בחוקיה, הנורמות שנועדו להבטיח את רווחתם של הילדים בקרבה, המשאבים והאמצעים התקציביים שהיא מקצה למימושם, משקפים את ערכיה של אותה חברה ואת סדרי העדיפויות החברתיים שלה, ומציגים את פניה של אותה חברה כתברה הדואגת לשלום יחידיה, לזכויותיהם ולהגנה על הקבוצות החלשות שבקרבה. זו המסגרת שישראל מבקשת להיות כלולה בה.

עוד בשנותיה הראשונות של המדינה נקבע בחקיקה עיקרון טובת הילד כשיקול מרכזי לצורך הכרעה בענייניהם של ילדים, וניתן ביטוי לתפיסה כי הילדים אינם קניין השייך להוריהם, אלא אנשים בעלי אישיות עצמאית וצרכים משל עצמם. עיקרון טובת הילדים כבש במהלך השנים את מקומו במספר רב של דברי חקיקה הנוגעים לילדים והפך גם לעיקרון המנחה את הפסיקה בהחלטות הנוגעות לילדים.

מאז חקיקת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו בשנת 1992 – בו ניתן מעמד חוקתי לזכותו של כל אדם באשר הוא אדם לכבוד, ובכלל זה גם לכבודם של ילדים – הנהיג המשפט הישראלי את שיח זכויות הילדים, ועיגן אותו בפסיקה ענפה כעקרון מנחה, לצידו של עקרון טובת הילד. התפתחויות שונות בארץ ובעולם, האמנה בדבר זכויות ילד הילד שאושרה על ידי מדינת ישראל בשנת 1991,

וכן התפתחותו של השיח בדבר זכויות הילדים בקהילה הבינלאומית, תרמו גם הם את תרומתם להתפתחות שחלה בתפיסת הילדים בישראל בנושאי זכויות, אם כי טרם גובשה הגדרה המבהירה במה שונה אמת המידה של זכויות הילדים מזו של טובת הילדים וכיצד נבדלות זכויות הילדים מזכויות הבגירים. כיום חלים בפסיקתנו עיקרון זכויות הילדים ועיקרון טובת הילדים זה לצד זה ואנו מצויים בשלב של התמודדות ערכית עם שאלות הנוגעות ליחסי הגומלין בין שני העקרונות ולתוכן והיקפן של הזכויות שראוי להעניק לילדים. בתחומים מסוימים, הכיר המשפט בישראל – הגם שלא באופן מלא – בזכותם של ילדים להביע דעתם בעניינים הנוגעים אליהם ובזכותם כי יכבדו את רצונם בהתאם לגילם ולכושריהם המתפתחים.

מראשית דרכה, עסקה החקיקה בהגנה על הילדים ובהבטחת שלמותם הגופנית. עוד לפני שנים נתנה החקיקה שלנו ביטוי לחובה להגן על הילדים מפני פגיעה בשלמות גופם ונפשם – בתא המשפחתי, בבית הספר ובחברה בכללותה. בית המשפט העליון התמודד בהקשר זה עם נושאים מהרגישים והקשים להכרעה שעניינם מציאת האיזון הראוי בין זכותו הטבעית והחוקית של הורה לאפוטרופוסות על ילדו על מנת שיוכל לגדול ולחנכו, לבין זכויותיו של הילד לכבוד, לשלמות הגוף ולחיים מוגנים.

בית המשפט היה שותף במשך כל השנים להגנה על ילדים מפני פגיעה גם מצד אלה האחראים לשלומם. בשנים האחרונות התברר לנו כי מטריית ההגנה שפרש חוק העונשין על קטינים לא היתה מספקת כדי לגונן עליהם מפני סביבתם, לרבות מפני אלה המצויים בקרבתם וחייבים להם נאמנות והגנה. עד לא מכבר, האמנו כי הוריו וקרוביו של הילד הם מבצרו ומגנו מפני כל רע, וככלל זוהי הנחה נכונה. אלא שהמציאות הוכיחה כי ילדים חשופים להתעללות ולניצול פיסי, מיני ונפשי גם בתוך המשפחה, וזאת בהיקף שלא שיערנו. מציאות זו הביאה לתיקון חוק העונשין בקביעת עבירת ההתעללות בקטין ובהנהגת עונשים מחמירים בגין פגיעה פיסית, מינית או נפשית בקטינים, תוך החמרה בעונשים של קרובי משפחה המנצלים את האמון שהילדים נותנים בהם. בעקבות תקוני החקיקה, הנהיג בית המשפט העליון מדיניות ענישה מחמירה כלפי הפוגעים בשלומם ובגופם של ילדים.

תחום נוסף בו חלה התפתחות בכל הנוגע להגנת הילדים מפני האחרים לשלומם הוא הגישה המשפטית באשר לענישת ילדים. בעבר שאינו רחוק, היו הילדים הקבוצה היחידה בחברה שהפגיעה הפיסית בהם הותרה. להשקפה זו יש עדיין שביטה בקרב חוגים רבים בציבור, אף כי על פי אותה השקפה, הותרה רק אלימות קלה, ברמה "סבירה" ובמסווה של "ענישה חינוכית". בית

המשפט העליון קבע בפסיקה שאינה משתמעת לשתי פנים כי הכאת ילדים במסווה של "ענישה חינוכית" היא אסורה הן מצד מורים והן מצד הורים. פסקנו כי לא תינתן הגנה בפלילים למורה או הורה שהעניש ילד בעונש גופני, סמכות שלא עוגנה בחקיקה שלנו מעולם. פסיקה זו התבססה על טובתם של ילדים ועל זכותם לכבוד ולשלמות הגוף והנפש והיא עולה בקנה אחד עם האמנה הבינלאומית לזכויות הילד. עד היום מדינות נאורות בעולם טרם הצליחו לעגן בחקיקה ובפסיקה השקפה בסיסית זו. הפסיקה האמורה הובילה לתיקוני חקיקה – חוק זכויות התלמיד משנת 2000 צעד בעקבות פסיקתו של בית המשפט העליון בקובעו את זכות התלמיד לכך שהמשמעת במוסד החינוך תונהג באופן ההולם את כבוד האדם, ובכלל זה שלא יינקטו כלפי התלמיד אמצעי משמעת גופניים או משפילים.

כן בוטלה ההגנה שניתנה בפקודות הניקין למורה ולהורה בגין ענישה גופנית של ילדים מאז ימי המחוקק הבריטי המנדטורי.

החקיקה הישראלית הוסיפה וקבעה הסדרים מיוחדים נוספים לשם הגנה על ילדים עובדים; הגנה על ילדים המהווים קורבנות של עבירה, קטינים המשמשים עדים במשפט פלילי וכן קטינים שהועמדו לדין בגין עבירות שביצעו. בהקשר זה נקבעו סדרי דין וראיות, סמכויות, דרכי ענישה ודרכי טיפול ייחודיים לקטינים נוכח הצרכים והמאפיינים המיוחדים בעניינם.

לצד ההגנה על ילדים מפני פגיעה בגופם או בנפשם, הכיר המשפט הישראלי בחשיבותה של זכותם של ילדים לחינוך. עוד בשנותיה הראשונות של המדינה עוגנה בחוק זכותם של ילדים לחינוך, זכות שהיתה לחובה על פי חוק לימוד חובה וחוק חינוך ממלכתי. לאחרונה, נחקקה הצהרה עקרונית בדבר קיומה של הזכות לחינוך בחוק זכויות התלמיד, הקובע כי כל ילד ונער במדינת ישראל זכאי לחינוך וכי אין להפלות תלמידים מטעמים של רקע חברתי-כלכלי או מטעמים של השקפה פוליטית. כל אחד מחוקים אלה צמח על רקע התקופה בה הוחק, מתוך כוונות רצויות להעמיד את חינוך הילדים בראש סדרי העדיפויות של החברה בישראל. עם השנים, השתנו התפיסות החברתיות ויש המהרהרים אחרי טיבו של יסוד החובה בחינוך, אך חוקים אלו עדיין משקפים את הזרם המרכזי של הגישות התומכות בטיפוח החינוך.

הפסיקה הכירה זה מכבר בהיותה של הזכות לחינוך זכות-יסוד בהתחשב בכך שהחינוך משמש מכשיר חברתי חשוב המהווה "יסוד הכרחי למימושו העצמי של כל אדם" (בג"צ 1554/95 עמותת שוחרי גיל"ת). בהתאם לכך, נפסק כי אין לגבות תשלום מתלמידי התיכון עבור היבחנותם

בבחינות הברגרות (בג"צ 7351/01 ועד הורים עירוני ראשון לציון). פסיקה חשובה נוספת עמדה על זכותם של הילדים לשוויון הזדמנויות חינוכיות. כך למשל נפסק כי על המדינה להקצות תקציבים לשילוב ילדים בעלי צרכים מיוחדים בבתי ספר רגילים (בג"צ 2599/00 יתד). במקרים אחרים נפסק כי על המדינה לנהוג בשוויון בהקצאת משאבים לחינוך ובקביעת אזורי עדיפות לאומית בנוגע לבני המגזר הערבי (בג"צ 2814/97 ועדת המעקב העליונה; בג"צ 11163/03 ועדת המעקב העליונה). ועל אף כל אלה גם היום תחומים רבים הנוגעים לילדים בישראל טרם הוסדרו בחקיקה. עניינים מרכזיים ממתינים עדיין לעיגון חקיקתי ופסיקתי בכל הכרוך בזכויות הילד.

לבית המשפט יש, אפוא, תפקיד מרכזי בהגנה על זכויות אדם, ובכלל זה על שלומם ועל זכויותיהם של ילדים ושל אוכלוסיות חלשות אחרות בחברה. אין ספק שבית המשפט העליון לדורותיו מבטא בפסיקתו את הנורמות הבסיסיות החינוכיות לקיומה של חברה טובה יותר וצודקת יותר. לצד זאת, אין להתעלם מכך שלא נוכל להתמודד עם התופעות החברתיות הפתולוגיות שהחברה בישראל לוקה בהן, אם נישען על המשפט בלבד. כדי לדאוג לחלשים בקרבנו, כדי לשרש אלימות, כדי להלחם בעבריינות, כדי לעקור תופעות פסולות מחברתנו – אין די בפעילותו השיפוטית של בית המשפט, ואף אין די בפעולה של מערכת המשפט ומערכת הכיפת החוק כולה על זרועותיה השונות. ידו של המשפט תקצר בלא שהסביבה החברתית והחינוכית תתרום חלקה, וכל עוד לא יפעלו בתי המשפט והמערכת השיפוטית בסביבה תרבותית וחברתית של הבנה ואמון. אלה יוצרו רק בחברה המחנכת את הדור הצעיר שלה לטיפוח הבסיס הערכי המשותף – המקיימת ומטפחת חינוך לערכי כבוד האדם ואהבת האדם, יחס שוויוני ודאגה לזולת. בלי פעולה משולבת חינוכית, ציבורית, תרבותית וחברתית אשר תיישם את הערכים האמורים ותיישם את רוח החוק והפסיקה, לא נוכל להתקיים כחברה בריאה, בטוחה ושלמה.

חובתנו כלפי הילדים שבקרבנו נעוצה בשאיפה למנוע מראש פגיעה בהם מכל סוג – מניעת מקרי האלימות, ההתעללות המינית והפגיעות הנפשיות. לשם כך יש להשקיע את עיקר המאמצים בחינוך. הצורך בחינוך מתעורר בוודאי בנוגע לילדים עצמם. יש לתת בידי ההורים והמחנכים כלים אלטרנטיביים שיבואו במקום שיטות החינוך האלימות שניפסלו. אין להשאירם בוואקום. יש לסייע למורים ולהורים באימוץ דרכי חינוך שיהיה בהם בראש ובראשונה לשמור על זכותם של ילדים לכבוד, תוך כיבוד זכותנו כהורים ומחנכים להשפיע על דרכם וחינוכם. אך עלינו גם לשאוף לטפח את הילד ואישיותו, ולסייע לו להתפתח ולהיות אדם טוב, אדם המסוגל להגשים את עצמו ולתרום לחברה בה הוא חי.

חובתנו גם להפנות משאבים לחינוך ולהטמעת זכויות הילדים בקרב הבאים במגע יום-יומי עימם: הורים ובני משפחה, גנות, מורים. יש לפעול ללא לאות כדי לטפח את ההכרה בילד כישות עצמאית בעלת צרכים וזכויות. יש להגביר את מודעות הציבור לפגיעותם של ילדים, וכחברה עלינו לשאוף שאלפי ילדים יזכו לתנאי רווחה ויצאו ממעגל העוני, וממעגל של עזובה והזנחה.

על מנת להצליח בכל אלה, יש הכרח בשיתוף פעולה של הרשויות השונות. כי זאת עלינו לדעת; בדפי החקיקה והפסיקה לא די. בהם בלבד אין כדי להביא לשינוי דפוסי חשיבה והתנהגות. לשם כך, חובה להפעיל מגוון אמצעים – חקיקתיים, פסיקתיים, חינוכיים, טיפוליים, ותקשורתיים – לסייע בהקניית כלים ואמצעים, שיסייעו להתמודד עם הבעיות הקשות של הילדים. יש לפתח תשתית לתיאום בין מקצועי של הגורמים השונים, וכמובן להקצות משאבים כספיים הולמים כדי לאפשר את הפעלתם של מכלול האמצעים הדרושים למשימה. כמובן שישנה חשיבות רבה לכך שהקצאת המשאבים תיערך על בסיס שוויוני וללא הפליה, וכי נבטיח שוויון הזדמנויות לכל.

דוגמאות שיש בהן להמחיש את החיוניות שבשיתוף פעולה בין הפעילות השיפוטית לבין העבודה החינוכית והציבורית – ניתן למצוא לרוב ובאין ספור תחומים. די אם אזכיר דוגמה בולטת אחת. הטלת עונשים חמורים על מי שפגעו בגופם ובכבודם של נשים, ילדים ואנשים חסרי ישע, הוא כיום חלק ממדיניות הענישה של בתי המשפט. ההחמרה בעונש היא ההנחיה השיפוטית שיצאה מלפני בית המשפט העליון לכל הערכאות השיפוטיות, יש בצידה לא רק תוצאה שאמורה להרתיע, אלא גם העברת מסר שחייב להיות ברור ולהיקלט באופן חד משמעי בקרב הציבור בישראל. ואולם גם בענישה מחמירה אין די כדי להלחם באלימות מזעזעת זו, וביחס הפוגעני, המשפיל והאלים כלפי נשים, ילדים וכלפי חסרי ישע בחברה. ללא טיפול מקיף, חינוכי וציבורי בשורשי התופעות החברתיות הפסולות הללו, שיתלווה לפעולת המערכת המשפטית, תישאר היכולת לקדם נושא זה מוגבלת, והחובה להגן על החלשים שבקרבתנו לא תתממש. בלא העבודה החינוכית והחברתית, מערכת המשפט בלבד לא תוכל להתמודד באופן אמיתי עם התופעות החברתיות הפסולות המכרסמות בנו מבפנים ומאיימות על קיומנו כחברה אחת, אותה חברה שחרתה על דגלה נאמנות לערכי היהדות ולערכי הדמוקרטיה. רק הפעילות החברתית, החינוכית והתרבותית, והשקעת המשאבים הדרושים כל כך להגשמתה, יש בכוחם לצמצם את הפתולוגיה שלא פעם מגיעה לבית המשפט בשלב שהרבה יותר קשה לרפא אותה, משום שהמערכת כולה אחרה את המועד שנדרש לטיפול המניעתי האינדיבידואלי והקיבוצי.

בהקשר זה, אסור לזלזל בצעדים הקטנים, כל אחד יתרום בעשייה בסביבתו. אף אחד מאיתנו אינו יכול בבת אחת לסייע לאלפי ילדים במצוקה, אבל נזכור כי כל המציל נפש אחת כאילו הציל עולם ומלואו; כך למשל, את השליחות החשובה הזאת ממלאת המורה למוסיקה שבאה להוציא ילד או ילדה רכים בשנים ממעון לנשים מוכות או את הילד העולה מאתיופיה לשיעור כינור או דרבוקה. פגשתי אותם בשיעור כשעיני הילד זרחו מאושר. את זה עושה כל אחד מכם בסביבתו שלו ואין ערוך לחשיבותה של הפעולה האישית לשם השגת עתיד טוב יותר לכל אדם בישראל ולדמותה של החברה שאנו מנסים לקיים כאן ועתה.

לסיום אבקש להוסיף בנימה אישית מאד ולא נוסטלגית על החינוך שקיבלנו אני ובני דורי ששנות חינוכם הראשונות בשנות קום המדינה בתקופה קשה למדינה. אין מקום לגעגועים לימים ההם כיוון שהרבה מאוד שינויים והתפתחויות מאז היו לטובה. אבל יש הרבה מה ללמוד מהשקפת העולם החינוכית שהנחילו לנו מחנכי אותו דור. גדלתי בבית שהיה רווי ערכים של חינוך ואותו חינוך היה מבוסס על שילוב של פיתוח הפרט והאדם כאינדיבידואל אך גם כחלק מחברה שצרכיה ובעיותיה מרובים. באותם הימים היו הבטחון וקליטת העלייה בראש מעיינינו. למדתי בבית הספר התיכון הסמוך מאוד למקום בו אנו מצויים היום. בית הספר "תיכון חדש" כאשר כוחה של האישיות המיוחדת הכמעט מיתולוגית של טוני הלה מנהלת בית הספר שרתה עליו. החוויה האישית שלי כתלמידה היה בה כדי להשפיע על חיי מאז ועד עתה, ואומר מילה על האוירה והשיטה. טוני התקשתה מאד במתן ביטוי בשפה העברית לניתוח מתודי ולוגי. היא היתה יקית שהביאה עמה את מיטב תרבותה של אירופה ושל גרמניה שלפני מלחמת העולם, והעבירה אלינו התלמידים את ערכיה בעיקר באמצעות הרבה אהבה ורגש.

כך ביקשה לנטוע בנו באמצעות הרגש את האהבה לאמנות ולספרות. ההתפעלות בה עמדה טוני לפני הכתה כשעל הכן לתצוגה מתנוססת תמונת ראשה של נפרטיטי, תמונה שכיתתנו הפכה לסמל המחזור, זו ההתפעלות שהריצה אותי שנים רבות אחר כך לראות את המקור במוזיאון האגיפטולוגי בברלין. כך עצמה עיניה בכיתה שדיברה על השקיעה הנצפית מהפרתנון באתונה – עם אזהרה שלא לברוח עם מדריך התיירים שמסתכל על השעון. או כשמתחה ביקורת על הברבריות שיש בצורך להפסיק קטע מוסיקלי המתנגן ברדיו בגלל שהגיעה שעת החדשות. היא הסבירה לנו כי זה כמו לחתוך תפוח אחד מתמונת הטבע הדומם של סזאן מפני שאין מקום על

הקיר. כך הקשבנו לקטעים מפאוסט בכיתה ולנגינת מרש האבל של שופן או של בטהובן בימי הזכרון (בזמני בנגינת בן כיתתנו ברנבוים) בטקסים שהתקיימו באולם ההתעמלות.

עם זאת, לא חונכנו לחיות בניתוק מהמציאות בעולם שכולו יופי מרוחק. אוזנינו היו קשובות לכל אירוע שהתרחש בארץ. היו אלה ימים בהם עוד נהג הממשל הצבאי ביחס לערביי ישראל והדאגה לבטחון היתה קיומית במדינת ישראל הקטנה שלפני מלחמת ששת הימים. המדינה כולה היתה נתונה לדאגות בטחון ודאגות אלה הטרידו את הממשד ואת החברה כולה הרבה יותר מזכויות האדם, ומרווחת הפרט. בבית הספר התקיים הדין הפתוח על הצורך לקיים קשר עם ערביי ישראל, על שוויון אזרחיה של המדינה.

הדלת הפתוחה לתנועות הנוער והעידוד הרב להשתתפות בפעילות ובהדרכה, היתה חלק מסדרי העדיפויות והחשיבות שייחס בית הספר למעורבות ולפעילות חברתית, חינוכית, תוך יחס של הערכה רבה למה שנקרא אז "הגשמה".

כל אלה בצד אכפתיות אישית רבה – מדוע תלמיד פלוני אינו מפתח יותר את כישוריו המוסיקליים את כשרונו במשחק התיאטרון, מדוע לא החלפת מורה לנגינה ומדוע אין לך מדריך טוב יותר למשחק או לציור, מדוע זנחת את הכתיבה, חבל. שום דבר אישי לא היה חסר ערך, החברויות בין בני זוג בראשית הדרך, משברים אישיים, לבטי נעורים. בחינות הבגרות חשובות מאוד, אבל למה להפסיד שיעור אמנות או פעולה בתנועה.

כשבגרנו כתלמידי השביעית והשמינית, רק התחלנו להבין את הערך המוסף של כל אלה ואת הקשר המיוחד שנוצר בינינו לבין בית הספר ומחנכיו. טוני הביעה את צערה על כך שסוף סוף "כשאנו מבינים אחד את השני צריך לעזוב". עכשיו אתם צריכים להשאר בבית הספר עוד שנתיים תראו כמה נספיק" אמרה לנו.

חלפו שנים רבות מאז ימי בית הספר התיכון, כיום בהיותי מצוייה במרכז העשייה השיפוטית, לאחר ש"בחוקי היסוד" שחוקקה הכנסת נקבע כי "זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן חורין", ולאחר שניתן תוקף חוקתי לזכויות היסוד של האדם כמעוגנות בערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. עיקר החיפוש שלנו בדרכנו – השיפוטית – הוא החיפוש אחר נוסחה הולמת של "איזון" בין זכויות היסוד של

האדם שעל שמירתם אנחנו מופקדים, לבין הפגיעה בהם ככל שהיא נדרשת לתכלית ראויה של החברה. כשאנחנו דנים בצורך "באיזונים" בין זכויות היחיד לביטוי עצמי, להגשמת אישיותו לבין צרכי המדינה והחברה שבשמים מותר לפגוע בזכויות – אני עדיין רואה נגד עיני את "האיזון" הראוי שביקש המוסד החינוכי לטעת בנו, "האיזון" שמחנכים דגולים ידעו להנחיל לנו באותן שנים רחוקות.

אין לי אלא לאחל לכם כי אתם תהיו דור הממשיכים של רוח זו.